

løst på en måde, der bedre svarede til værkets formål. Om begge de sidst omtalte afsnit gælder det, at en historiker vilde have grebet emnet anderledes an — hvilket ikke forhindrer, at de to forfatteres fremstilling i kraft af deres særlige forudsætninger har andre fortrin. Mangelen på moderne historisk indstilling er uden sammenligning mest følelig hos professor Brandt, og hans afsnit forekommer mig at være et af mange eksempler på, at man ved at overdrage specialafsnittene i de historiske samleværker til ikke-historikere i reglen taber mere af sammenhæng og enhedspræg, end man vinder på andre punkter.

Værkets udmærkede *billedstof* fortjener en kompliment. I Det danske Folks Historie var billedgengivelsen ringe, i flere tilfælde end nødvendigt var sekundære kilder — gengivelser i andre bøger eller stik og litografier efter endnu eksisterende malerier — anvendt, og underskrifterne savnede konsekvens. Illustreringen af Schultz Danmarkshistorie bygger på det arbejde, som dengang blev gjort, men klichématerialet er fornyet og (ligesom papiret) forbedret, underskrifterne gengiver i reglen billedets opbevaringssted, datering og hvem der har udført det, såvidt muligt er primære kilder anvendt — f. eks. Ove Billes og Knud Gyldenstiernes ligsten (II, 484 og 563, sml. gengivelserne efter sekundære kilder i Det danske Folks Historie III, 333 og 407) — og adskillige nye, tildels hidtil ukendte eller ikke benyttede billeder er kommet til: propagandatræsnittet af Christian II (II, 532), det henrivende portræt af Sofie Rud (II, 737), H. P. Hansens tegning af Søren Kierkegaard (IV, 623), Lundbyes af Grundtvig på talerstolen (IV, 606) og J. Skovgaards af Trier i Vallekildes foredragssal (V, 712), en del fotografier o. s. v. Billedredaktøren dr. Mackeprang og hans medhjælper, museumsinspektør Gudmund Boesen har ære af resultatet. At værket er forsynet med person- og stedsnavneregister (desværre ikke sagregister) er også et af de punkter, hvor Schultz Danmarkshistorie betegner et fremskridt i forhold til Det danske Folks Historie. *Povl Bagge.*

Albert Fabritius: Danmarks Riges Adel. Dens Tilgang og Afgang 1536-1935. Kbh. 1946. 186 Sider.

Albert Fabritius' Disputats, »Danmarks Riges Adel« med Undertitlen »Dens Tilgang og Afgang 1536—1936« (en smuk Bog i Kvartformat paa 109 Sider Tekst plus 77 Sider fransk Resumé, Noter, Bilag m. m.) er at betragte som en Udlober af den Strid,

der i Aarene efter 1897 rejste sig om Gustav Bangs Arbejde om den gamle danske Adels Forfald. Bang, der i mange Henseender var en udmærket Historiker, havde just ikke bygget sin omstridte Disputats' Degenerationstese op paa Klippegrund, og Rubin og Thiset gjorde det næsten omgaaende af med ham. Fabritius gaar drabeligt til Værks mod den afdøde Historiker, hvis Teser han jævner med Jorden. Da mig bekendt aldrig nogen dansk Historiker har gjort Gustav Bangs Forfaldsteori til sin, og da Befolkningsstatistik og Arvelighedsforskning forlængst har klaret, hvad klares kunde, og paavist, hvorledes enkelte sociale Grupper inden for et Samfund ter sig gennem en længere Periode, synes den Alvor, hvormed Forfatteren gaar mod Gustav Bang, mig noget post festum. Det virker aldrig særlig opmuntrende at skulle give sig i Kast med et Værk, hvis Hovedformaal er at slaa en død Mand ihjel. Og, hvad værre er, den giver en Problemstilling, som langt fra udnytter det meget værdifulde Stof, Fabritius har gravet frem til Behandling.

Den Adelsmatrikul, Forfatteren har opstillet, er faktisk af meget stor Interesse. Det samme gælder i det store og hele Afsnittet om Tilgangen til Adelen. Men naar han uden videre vil behandle den gamle danske Adel og den nye efter 1660 som en Helhed og paa samme Linie, ovenikøbet ogsaa fra et »biologisk« Synspunkt, spiller Arven fra Gustav Bang ham et slemt Puds. Sociologisk har den gamle Adel, der var en Godsejergruppe, og den nye, som for en meget stor Del bestaar af civile og militære Tjenestemænd, meget lidt til fælles. Den rigtige Problembehandling med Hensyn til Afgang, Tilgang og Uddøen kan højst komme til at omfatte den gamle Adel plus den Del af den nye Adel, der var Godsejere. Det kan endda være tvivlsomt, hvor langt man inden for denne Ramme kan gaa i sine Konklusioner, men det er under alle Omstændigheder givet, at gaar man uden for denne, kommer man omgaaende paa Glat. Det er blot ubegribeligt, at Forfatteren ikke selv har kunnet se dette. Maaske skyldes det, at han af Fag oprindeligt var Genealog, for han blev Historiker, og ikke har formaaet teknisk at frigøre sig for den Spændetroje, som denne snævre Disciplin i al Almindelighed giver sine Udøvere.

Fabritius har omhyggelig redegjort for Tilgangen, men ikke behandlet sine Tilgangslistes med tilstrækkelig historisk Kritik. Hvis dette var sket, havde han nok været noget betænkelig ved at lave en Tilgangs- og Afgangstatistik og med denne som Udgangspunkt behandle Spørgsmaalet om Adelens Uddøen. Lad os se nogle enkelte Eksempler paa »Tilgangen« i Bilag B. Nr. 152 er adlet 1662, men død allerede 1661, Nr. 241 adlet 1701, død 1702,

Nr. 288 adlet 1721, død samme Aar uden Sonner, Nr. 317 adlet 1731, død ugift 1731, Nr. 345 adlet 1748, død 1763 uden Born, Nr. 347 adlet 1748, død ugift, Nr. 384 adlet 1756, død ugift 1772, Nr. 435 adlet 71 Aar gammel og barnløs, Nr. 438 ugift Militær adlet 1772 og Nr. 472 ugift 64 Aar gammel Militær adlet 1776, o. s. v. At betragte og behandle denne »Tilgang« kan vel forsvares, men at foretage en alvorlig historisk Behandling af et saadant Stof og ovenikøbet drage Slutninger med Hensyn til samtlige danske Adelsslægters Levealder og Levedygtighed med mere, er der ikke megen Mening i. Man vil let kunne se, at Interessen for Forfatterens statistiske Opstillinger alene af den Grund maa blive minimal. Det gør ikke Forholdet bedre, at selve det statistiske Udgangspunkt for alle hans »biologiske« Beregninger — Aaret 1536 — i Realiteten er misvisende, da disse Slægter, der af Forfatteren kategorisk sættes til 251 gaar meget længere tilbage i Tiden. For mange af de nye Folk var Adelskabet nærmest at opfatte som en Fortjenstmedaille eller en Dekoration som Belønning for god og tro Tjeneste samt slet Aflønning. En Del af dem uddøde næsten omgaaende eller faa Aar efter Adlingen uden mandlige Efterkommere, man kan altsaa kun i absolut uegentlig Forstand tale om et Tilskud til den af fysisk Død truede gamle Adel. De andre, der kom til, stammede fra et Milieu, der var vidt forskelligt fra de gamle danske Jorddrotters og for de flestes Vedkommende vedblev at være det, deres Milieu var Borgerskabets og Bureautiets, selv om de blev til »de von'er og de van'er«. Hvad der laves er derfor en Gruppestatistik over en vel teknisk set Adel, men sociologisk et Sammensurium af vidt forskellige Ingredienser uden nogen som helst Beviskraft med Hensyn til befolkningspolitiske Problemer. Edvard Holm fremhævede 1885 i »Nogle Træk af Trykkefrihedens Historie«, at den nye Adel kun havde lidt tilfælles med den gamle. Holm vidste, hvad han talte om, og det vilde have været godt for Fabritius' Arbejde, om han havde lagt sig Holms Ord paa Sinde. Hertil kommer endda, at Tallene er saa uhyre smaa, at selv bortset fra alle andre Svagheder, maatte de opfordre til mere end almindelig Forsigtighed. Fabritius har desværre en ulyksalig Trang til at sætte sit Stof op i alle mulige og umulige talmæssige Opstillinger. Han gaar saa langt ned, at blot 13 Eksempler giver ham Anledning til en Tabel (3, S. 25) med en Række Rubrikker, hvoraf de to overhovedet intet indeholder. Hans Gennemsnitsberegninger er paa Grund af det lille og forskelligartede Materiale ofte værdiløse eller direkte misvisende, og man imødeser stadig under Læsningen med bange Forventning, hvad han nu har fundet paa at stille tabellarisk op

paa næste Side. Vi ved efter at have læst Fabritius' Bog befolkningspolitisk ikke mere, end vi vidste i Forvejen, d. v. s. at visse sociale Grupper opfører sig saadan og saadan, at »historiske« Slægter eller om man vil Kulturslægter — borgerlige saa vel som adelige — er tilbøjelige til at do ud efter et vist Antal Generationer. Mod de »historiske« Slægter har Fabritius endda en direkte Polemik, idet han støtter sig til Gustav Bangs Kirkebogsstudier. Men Bangs Resultater vedrørende Bondebefolkningen er urigtige, hvilket han kunde have set, hvis han, hvad han burde, havde haft Kendskab til Skrubbetrangs udmærkede Befolkningsstudier. Der er derfor intet originalt eller overraskende i hans Teori om, at Adelen svinder ind, naar Tilgangen ikke er tilstrækkelig stor.

Hvad selve Kildematerialet angaar, maa det siges, at Forfatteren i alt væsentligt har skrabet Bunden, men det forhindrer ikke, at det i mangt og meget er mere end spinkelt, hvilket han iøvrigt selv er ganske klar over. (Se om Kilderne navnlig S. 15, 16, 18, 25, 68, 79, 81, 91 og de vedføjede Bilag). Dette Indtryk af Spinkelhed og Utryghed sætter sig fast som Hovedindtrykket af hele Arbejdet. Paa den anden Side fæstner der sig trods Smaafejl i Tabeller og Tekst ogsaa et Indtryk af den absolutte Hæderlighed, hvormed Fabritius er gaaet til Værks. Selv om han er imod Gustav Bang og pro-adelig, forsøger han intetsteds at gøre sit Arbejde til en Forherligelse af Adelen. Fremstillingen er uhyre nøgtern, naar lige undtages nogle faa banale Fraser om, hvad Adel er (S. 62). Han søger saa indgaaende som muligt at gøre opmærksom paa, hvad han skylder andre, og fremhæver, hvor han har skummet Fløden af de vigtige Forarbejder, som Rubin, Thiset og Fahlbeck har lavet, og naturligvis tillige, hvad han skylder den Oluf Thomsenske Arvebiologi. At hans Kendskab til Sociologi og Befolkningsforhold er alt for ringe, lyser gennem Arbejdet, og det maa i høj Grad beklages, at han ikke har haft Forstaaelse af, hvor vigtigt det er, naar man tager et Emne som Adelen op til Behandling, at være orienteret paa disse vigtige Felter. Hans Afhængighed af Fahlbecks Undersøgelser over den svenske Adel giver desuden visse Afsnit af Arbejdet en betænkelig Slagside, idet det bliver til en Sammenligning — endda en meget tvivlsom paa Grund af Materialets Forskellighed — mellem svensk Adel og dansk Adel i Stedet for en Undersøgelse over danske Forhold. Alt dette i Forbindelse med Behandlingen af Degenerations-spørgsmaalet som Hovedproblem bevirker, at man faar et noget negativt Indtryk af Arbejdet, der desuden paa Grund af de mange tildels overflødige Opstillinger og Udregninger præges af en undertiden overvældende Kedsommelighed.

Paa den anden Side vilde det være en Uretfærdighed ikke at fremhæve, at Fabritius' Disputats foruden at bringe meget nyt Stof frem, som Forfatteren og andre senere vil kunne udnytte, ogsaa rummer en ganske fortrinlig og værdifuld Behandling af visse Sider af den ny Adels Historie. Han redegør for, hvorledes Adelskabet efter 1660 i Virkeligheden ikke har været særlig eftertragtet af den velstillede Borgerstand, selv ikke i Perioden fra Midten af det 18. Aarhundrede, hvor man for gode Ord og Betaling ret let kunde komme til et Adelskab. Storre Højagtelse har man ikke næret for de nye Adelige, og Adel som Helhed var ikke i Kurs, ialfald ikke i Aarene før den franske Revolutions Udbrud. Det er aabenbart et Udtryk for denne Opinion vi finder i Handelstandens Blad »Adresse Contoirs Efterretninger« 18/10 1777. Her siges det, at de fleste Adelsmænd ikke var andet end Købmænd, der levede af at sælge Korn, Kvæg, Smør og Ost. Adelstand, siger Bladet, burde uddø med den, der havde gjort sig fortjent, og ingen burde have Fordel af Slumpelykke, hvortil han ikke havde gjort sig fortjent ved andet end at ligge smukt i sin adelige Mors Liv lige saa længe som ethvert andet Barn. Man forstaar den ringe Interesse, idet Fabritius oplyser, at af 382 nye Adelspatenter var kun de 96 Udtryk for Belønning, medens ikke mindre end 202 skyldtes Salg. Selv om hans Beregning vel nok ligger noget i Underkanten med Hensyn til Adelskab som Belønning eller ved Protektion — jeg vil bl. a. mene, at adskillige Officerer, som Fabritius henregner under Salg, er blevet adlet som Belønning for god Tjeneste (f. Eks. Lütken 1670, Mogens Knutzen 1748) — kan det ikke forrykke Billedet af Salget som det dominerende ved nye Adelskabers Uddeling. Man faar et levende Indtryk af, hvorledes der sjakredes og pruttedes om nogle Hundrede eller Tusinde Daler. Liebhaberne var gennemgaaende Medlemmer af Bureaukratiet, af Officersstanden eller borgerlige Godsejere. Var der end fortrinlige Folk imellem, falder dog noget af Glansen af Nörchen-cronerne, Lövenstiernerne, Kragenskiolderne og andre croner, stierne og skiolder, naar man gennemgaar deres noget magre Fortjenester og sammenligner dem med de Beløb i klingende Mønt, som de ofte under Suk og Stønnen, og næsten altid under langvarig Prutten maatte erlægge for deres nye Ophøjethed. Regeringen drev i et halvt Aarhundrede en til Tider ret indbringende Handel med Adelspatenter. Fabritius giver her noget virkelig værdifuldt nyt. Efter at have set, hvad nyere dansk Adel egentlig var, vilde man gerne have en indgaaende Behandling af den fremmede Adel og det fremmede Bureaukrati i Danmark, det maa have været betydelig mere interessant end Flertallet af den nye danske Adel.

Det kan desuden fremhæves, at Fabritius adskillige Steder og ikke mindst i Tabellen S. 39 og Kommentarerne hertil giver en Række udmærkede Oplysninger om Bevægelserne i Antallet af uddelte Adelspatenter, set i Relation til bl. a. Indfødsretsloven og den skarpere Kurs, som i det 19. Aarhundrede satte ind, hvad angaar Dokumentation af Tilhørsforholdet til den danske Adel. Jeg vilde i den Forbindelse ogsaa have anført, at de forholdsvis faa Adlinger, der fandt Sted i Kristian VI's Tid sikkert hang sammen med, at Jordegods paa Grund af lave Priser ikke var eftertragtet, og de borgerlige Godsejere havde andet end Køb af Adelskab at bruge deres Penge til. S. 42 anfører Fabritius med Rette, at Nedgangen i Fremmedelementet inden for Adelen efter 1660 først og fremmest skyldtes, at den danske Adels Privilegier paa at besidde Jordegods ophævedes ved Enevældens Indførelse, og at Naturalisation af fremmed Adel derfor var overflødig indtil Indfødsrettens Ikrafttræden 1776. Mindst nyt bringer Omtalen af Adelsens Forhold før 1660, men noget godt kan man dog ogsaa finde hist og her, f. Eks. S. 23, hvor Forfatteren gør opmærksom paa nogle uformelle Naturalisationer efter 1536, som Thiset har overset. Adskillige Steder fremsætter han Betragtninger af Værdi og Interesse; man vilde blot have ønsket, at dette var sket noget oftere og i Sammenhæng med den øvrige Udvikling i det danske Samfund, noget mindre tilfældigt og bedre gennemarbejdet. Hvad han har fremdraget og behandlet er imidlertid nok til, at man selv med Bogens mange Svagheder in mente, maa have Lov at sige, at Arbejdet betyder en værdifuld Forøgelse af vort Kendskab til den danske Adels Historie. Men det rigtige Arbejde om dette Emne savner vi endnu. Fabritius har foruden sin genealogiske Erfaring ogsaa en Uddannelse som Historiker bag sig. Hvis han vil lade Historikeren træde mere i Forgrunden og holde op med at ride sine Kæpheste og tro for meget om Slægtsforskningen som isoleret Disciplin, vil han med sit indgaaende Kendskab til Dele af Adelsens Historie have Muligheder for at give os det Værk, vi skulde have haft, men ikke fik.

Albert Olsen.

Franz v. Jessen: En slesvigsk Statsmand. I, 1930; II-III, 1941 (C. A. Reitzels Forlag. 420 + 364 + 223 S.).

Det er et saare omfattende værk, som den fortjente forfatter og journalist har udgivet om sin slægts inden for statslivet mest kendte personlighed Thomas Balthazar von Jessen (1648—1731), og som her skal gøres til genstand for en samlet vurdering. Det